

SOSYOLOGCA

OCAK-HAZİRAN 2019

CİLT:9 SAYI: 17

ISSN: 2146-5207

SOSYOLOJİ TARİHİ AÇISINDAN YENİ BİR AYRIM: ABD EKSENLİ YENİ DÜNYA DÜZENİ VE SOSYOLOJİDE YENİ EĞİLİMLER

Ertan Eğribel

Özet:Günümüzde Batı sosyolojisi ve düzeni en son sınırına ulaşmıştır. Bu çalışmada 1990 sonrasında ABD eksenli yeni dünya düzeni/küreselleşme ile (uygulanmaya konulan siyaset ile) sosyolojide ortaya çıkan yeni eğilimleri birlikte ele alacağız
Anahtar Kelimeler: Sosyoloji tarihi, Yeni dünya düzeni, sosyolojinin sınırları, sosyolojiden yeni eğilimler.

A NEW DISTINCTION WITH REGARD TO THE HISTORY OF SOCIOLOGY: NEW WORLD ORDER AND NEW TRENDS IN SOCIOLOGY

Ertan Eğribel

Abstract: Today, Western sociology and order have reached their last limit. In this study, we will deal with the new trends in sociology that emerged after 1990 with the US-based new world order / globalization.

Keywords: History of sociology, New world order, boundaries of sociology, new trends of sociology.

SOSYOLOJİ TARİHİ AÇISINDAN YENİ BİR AYRIM: ABD EKSENLİ YENİ DÜNYA DÜZENİ VE SOSYOLOJİDE YENİ EĞİLİMLER

Ertan Eğribel

Sosyoloji gibi sosyoloji tarihi de sosyolojik/toplumsal bir olaydır. Sosyolojinin bilim kimliği sürekli kendi üzerine tartışma içinde gelişmiştir. Böylece sosyoloji içinde farklı görüşlerin ve farklı çıkarların da ifadesi mümkün olmuştur. Günümüzde Batı sosyolojisi ve düzeni en son sınırına ulaşmıştır. Bu çalışmada 1990 sonrasında ABD eksenli yeni dünya düzeni/küreselleşme ile (uygulanmaya konulan siyaset ile) sosyolojide ortaya çıkan yeni eğilimleri birlikte ele alacağız.¹⁵⁶ Konu bizim için birkaç yönden ilgi çekicidir. En başta sosyoloji alanında çalışıyoruz, günümüz sosyolojisinin biçimlenme özellikleri ve yeni eğilimleri yapıp ettiklerimiz konusunda bir hesap vermemizi sağladığı gibi, aynı zamanda bu kendi sözümüzü ve tavrımızı, müdahale çabamızı belirtmesi açısından önemlidir. Bu, kişisel olarak “sosyolojinin gençleri” olarak başladığımız serüvende “sosyolojinin kara kuzuları”na dönüşmemizin de serüvenidir. Amacımız sadece bu tartışmadan bir sonuç çıkartmakla sınırlı değildir; sosyolojide yeni eğilimlerden yola çıkacağız ama konu esas olarak yaptıklarımız, yapmadıklarımız/karşı çıktığımız/eleştirdiğimiz konularda bir değerlendirmeye izin vereceği için de önemlidir. Daha konuyu ele alışımızda bile siyaset ile sosyoloji arasındaki ilişkiden söz ederek işe başlıyoruz. Başlangıçtaki bu tutumumuzun kendisi de ayrıca tartışma gerektirmektedir. Sosyoloji ile siyaset ilişkisi adeta tartışma dışı gibi tutulmasına rağmen siyaset bilimi ile sosyoloji arasındaki ilişkilerden söz etmek yadırganmamaktadır. Türkiye’de de siyaset bilimciler bir dönem sosyolojinin konularına ele atarak öne çıkmalarına ve bunların birçoğu sosyolog olarak da tanıtılmasına karşılık siyaset ve sosyoloji ilişkisi tartışma konusu edilebilmektedir. Biz daha başlangıçta tavrımızı açıkça ortaya koymanın bilimsel dürüstlüğün bir gereği olduğu görüşündeyiz.

Siyaset toplum kimliğinin/bilincinin en keskin bilincidir ve uygulamada en geçerli biçimdir. Toplumun kendi kimliği üzerinde bir bilinçlenme olan sosyolojinin bilimin tarafsızlığı maskesi altında kendisini siyasetten bağımsız gibi göstermesi gerçekte verili düzeni ve siyaseti tartışmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Sosyoloji ile siyaset/iktidar arasında kurduğumuz ilişki yanında sosyoloji konu ve tartışmaları aynı zamanda belli koşulların ürünüdür. Sosyolojinin görevi bu koşullara uyum göstermek değil, sorunlar düzeyinde bu koşulları tartışmak ve aşmaktır. Bizim de bu tartışmadan beklediğimiz bu yönde verili ilişkileri tartışmak, yeni değerlendirmelere ulaşmaktır.

Sosyoloji genç bir bilimdir. Batı Avrupa ülkelerinde ve XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Sosyolojinin kendisi sosyolojik bir olay olarak geçmişten günümüze sosyolojinin temel konusunu oluşturmaktadır. Sosyoloji öncelikle XIX. yüzyıl koşullarının ürünüdür. Batı Avrupa’da ve XIX. yüzyılda ortaya çıkması sorunlara yaklaşımını da belirlemiştir. Sosyoloji 1- Batı dünya egemenliğine/üstünlüğüne dayalıdır, 2- Batı içi çelişki ve sorunların

¹⁵⁶ Bu yazı 25.4.2019’da Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Kulübünün düzenlediği “Sosyolojide Yeni Eğilimler” başlıklı toplantıda bildiri olarak sunulmuştur.

çözümünü amaçlamaktadır, 3-Batı düzeni ve açıklamalarının (çözümünün) evrenselleştirilmesiyle Batı-dışı toplumlar üzerinde etkinlik ve denetim çabası içindedir. Bu üç temel koşul ve eğilim içinde sosyoloji Batı-merkezli bir açıklama ve bilim kimliğini kazanmıştır. Sosyolojinin başlangıcında sosyolojiyi ortaya çıkaran sözünü ettiğimiz bu koşul ve eğilimler günümüzde de (yaklaşım biçimi yeni koşullara bağlı olarak değişim gösterse bile) halen varlığını devam ettirmekte, ortaya çıkan yeni eğilimlerin kaynağını oluşturmaktadır. Günümüzde Batı düzen ve üstünlüğü pekiştikçe, Batı içi çelişki ve çatışmalar ve Batı-dışı toplumların yönetimi düzeni tehdit etmekten çıktıkça sosyoloji daha sınırlı, dar konu ve birimlere yönelmiştir. Bu nedenle günümüzde sosyolojide yeni eğilimlere karşılık sosyolojinin ortaya çıkışındaki koşullar ve kuramlar da güncelliğini korumakta, varlık ve önemini sürdürmektedir.

Sosyoloji tarihi genellikle bize tanıtılan biçimde 1- İlk kurucular, 2- Klasikler, 3- Çağdaş sosyoloji/ler, 4- Sosyolojinin çeşitli alt dalları biçiminde bir ayrıma tabi tutulmaktadır. 5- Son olarak sosyolojide ortaya çıkan yeni eğilimler dendiğinde temelde 1990 sonrası dönemde yeni bir aşamaya veya sıçramaya dayanmayan, konjonktürel düzeyde ortaya çıkan modernleşme karşıtı kuram ve yeni konular ve alt dallar anlaşılmaktadır. İlk iki evre XIX. yüzyılı, sonraki iki evre XX. yüzyılı, son evre ise XXI. yüzyılın girişini belirtmektedir. Bu sınıflama XIX. yüzyıldan günümüze Batı dünya egemenliği çerçevesinde ortaya çıkan çekişme ve çatışmalara ve Doğu toplumlarıyla ilişkilere göre çeşitli dönemlerde değişen yaklaşım biçimlerini/yöntemlerini göstermektedir. XX. yüzyılın I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı sonrası, 1960'lar ve Sovyetler'in tasfiyesi gibi konjonktürel gelişmeler sonrası 1990'ların ve günümüz sosyoloji eğilimlerinin belirlenmesinde ayrı bir yeri vardır. Ancak daha başlangıçta sosyolojinin bilim olarak ortaya çıkışında belirleyici olan temel eğilimler günümüz sosyoloji içinde de etkilidir ve çağdaştır. Marx'ın günümüzde de çağdaş olması ve Marxizm ile hesaplaşmadan günümüz tartışmalarının sürdürülemediği de açıktır. Durkheim'in ve Weber'in yeniden gündeme gelmesi ve eleştirisi de güncelliğini korumaktadır. Günümüzde 1990 sonrası küreselleşme veya yeni dünya düzeni gibi değişim ve dönüşüm çabaları temel tartışma konularını ve eğilimlerini belirlemiştir. Bu temel değişim dönemleri Batı dünya egemenliği içinde Batı ve Batı-dışı toplumların ve bilginin birlikte yeniden örgütlenmesini belirtmektedir. Her yeni dönem sosyolojide kendi içinde yeni konu ve sorunları belirtmesi yanında mevcut dünya egemenlik düzeninin sürekliliği içinde ortaya çıkan bütünlük içinde bir anlam kazanmıştır.

Sosyolojide gelişme ve değişim düz, birbirini izleyen aşamaya/sıçramaya dayalı ilerlemeci bir çizgi izlememiştir. Diğer bir deyişle A. Comte'tan Foucault'ya zorunlu bir çizgi yoktur. Sosyoloji tarihi başlangıçta sosyolojiyi ortaya çıkaran temel eğilimlerin bir gelişmesi, pekişmesi, kırılması, belirsizleşmesi veya karşıtı biçimindedir. Sosyoloji tarihinin bütünlüğü ve geçerliliği çeşitli dönemlerin, kuramların birbirini inkar etmeyen bir birikimidir. Bu nedenle günümüz sosyolojisinde yeni eğilimlerden söz etmemize rağmen başlangıçta ortaya çıkan çeşitli sosyoloji kuramları veya çeşitli eğilimler de varlığını sürdürmektedir. Çeşitli sosyoloji yöntemleri farklılıklarına rağmen birlikte yan yana bulunmaktadır. Sosyoloji öğretimi bu nedenle sosyoloji tarihindeki çeşitli kuramların ve dönemlerin birbirini itmeden tanıtılması biçimindedir. Bu nedenle en son, en yeni sosyoloji konu ve açıklamalarından başlayarak işe başlamak, geçmiş sosyoloji birikimini gözardı etmek mümkün olmamaktadır. Ancak günümüzde modern sosyolojiye yönelik eleştiriler ve sosyolojinin yeni

bir rol üstlenmesi çabası içinde bu tür eğitim-öğretim giderek hem sosyologlar düzeyinde, hem de sosyoloji öğrencileri arasında pratikte bir angaryaya dönüşmüştür. Artık sosyolojide bütünsel düzeyde dünya görüşünü oluşturma, yaygınlaştırma, aktarma, tartışma çabası yerine belli araştırma tekniklerinin öğrenilmesi ve ele alınan konulara, sorunlara bu tekniğin uygulanmasıyla yetinilmektedir.

Günümüzde sosyolojide ortaya çıkan yeni eğilimler sosyolojinin kendi içindeki bir gelişme ve tartışma içinde belirlenmemiştir. Dünyada ortaya çıkan değişikliklerle ilişkilidir. Berlin duvarının yıkılması, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi, 11 Eylül ikiz kuleler saldırısı, yeni dünya düzeni veya küreselleşme olarak ortaya çıkan yeni ilişkiler ve koşullar günümüz sosyolojisinin konu ve sorunlarını da belirlemiştir. Bu anlamda ortaya çıkan yeni koşullar ve görüşler kimi zaman birbirine karşıt bir görüntü içindedir. Bir yandan “tarihin sonu”, “ulus-devletlerin sonu” gibi açıklamalar, diğer yandan buna karşıt “uygarlıklar çatışması” görüşleri birlikte, yan yana savunulmaktadır. Batı dünya egemenliği içinde 1990'lı yıllarda ortaya çıkan verili düzen değişikliği ve yeni uygulamalar eski modern siyaset kuramlarının ve uygulamalarının geçersiz hale gelmesine neden olmuştur. Buna karşılık mevcut Batı üstünlüğü ve dünya egemenliğine dayalı olarak toplumları yeniden örgütleme çabası bilim/bilgi düzeyinde de yaklaşım biçiminin değişmesine, yeni konu ve sorunların, eğilimlerin ortaya çıkmasına da izin vermiştir. Yeni koşullarda ABD küreselleşmesi ekseninde toplumları ve bilgiyi ve dolayısıyla sosyolojiyi yeniden örgütleme çabası Batı-dışı toplumları denetimini pekiştirme, yönlendirme, biçimlendirme çabasıyla birlikte.

Sosyolojide 1990 öncesi çeşitli yaklaşım biçimleri günümüzde bütünüyle ortadan kalkmış olmamasına rağmen artık ağırlıklarını yitirmiştir. Bu toplum içi ve toplumlar arası ilişki çelişki ve çatışmaların, Doğu toplumlarının yönetimiyle ilgili sorunlar varlığını korumasına karşılık düzeni tehdit eden bir sorun olmaktan çıkması konu ve sorunlara olan yaklaşım biçimini de değiştirmiştir. Günümüzde postmodern, post-endüstriyel gibi yeni bir dönemden söz edilmesine karşılık modern Batı düzeni ve çözüm çabaları aşılmamıştır, en uç sınırına gelmiştir. 1990 sonrası sosyolojinin krizi ve yeni eğilimler bunun bir ifadesidir.

1- Sosyolojide 1980-1990 sonrası yeni eğilimlerden söz ederken ilk önce sosyolojinin bilim kimliği ile ilişkili yöntem tartışmalarından söz etmek gerekir. Son dönemde modern bilime belli eleştiriler yöneltilmektedir. Sosyolojinin bu tartışmalardan etkilenmemesi mümkün değildir. Sosyoloji modern bilimin bir parçası olduğu gibi modern bilim anlayışının ortaya çıkışında, tanımlanmasında, etkinlik kazanmasında da özel bir yeri vardır. Sosyoloji bu nedenle günümüz modern bilim eleştirilerinin tam da merkezinde bulunmaktadır. Modern bilim anlayışına dönük bu tartışmalar içinde sosyoloji kendi bağımsız bilim kimliğini savunmak yerine bu eleştirilere katılarak, bu yönde de bir rol üstlenerek yeni bir konum ve yer edinmeye çalışmaktadır. Sosyoloji XIX. yüzyılda modern toplum kimliği ve sorunlarının açıklanması, çözümü üzerinde bilim düzeyinde bilinçli bir etkinlik olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşılık günümüzde sosyoloji modern toplum ve modernleşmeye karşı yöntem (giderek bilim) eleştirileriyle başlangıçta sosyolojiyi ortaya çıkaran eğilimlere, konu ve sorunlara ters yeni bir konum ve rol üstlenmek istemektedir. Postmodern sosyoloji anlayışı/yöntemi olarak ifade edilen bu yeni eğilim günümüzde sosyoloji tartışmalarının odağında bulunmaktadır. Türkiye’de de bu açıklamalar “tercüme sosyoloji” eğilimine uygun biçimde hemen aktarılmış ve etkinlik kazanmıştır. Bu açıdan Batı-dışı ülkelerde de aynı eğilimden söz etmek mümkündür. Postmodern yaklaşımın modern bilime yönelik

eleştirileri öncelikle bütünsel kuramlara ve dolayısıyla tarihe karşı bir tavır olarak ortaya çıkmaktadır. Bu karşı çıkış bütünsel kuramları ve tarihi bir kurgu ve inşa olarak eleştirmektedir. Hayali modernlikler, hayali toplum, hayali tarih, hayali Doğu açıklamaları bu eleştirel tavrın gerçeği belirsizleştirmesinin bir uzantısıdır. Bu eleştirilerin sonucunda vardığı sonuç sosyolojinin bilim kimliğine karşı bir kuşku, koşullara teslimiyet ve kendiliğindenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojinin bilim kimliği ve yöntemi konusunda geçmişte de şüpheler vardır. Ancak yeni olan, bu eğilimin marj-dışı bir görüş olmak yerine sosyoloji ve sosyologlar içinde yaygın temel eğilimi oluşturmalarıdır. İlgi çekici olan budur. Sosyolojinin bilim kimliği üzerine kuşku getiren bu anlayış üniversite düzeyinde sosyoloji bölümlerinde ve sosyoloji mesleğini yürüten öğretim üyeleri tarafından yaygın biçimde savunulmaktadır. Sosyolojide güncel yöntem tartışmaları sosyolojinin bilim-dışı diğer bilinç biçimleri ilişki kurması ve kurumsal düzeyde yeniden örgütlenme, biçimlenme çabalarıyla birlikte- dir. Sosyolojinin yöntemlerin çoğulculuğu savunusu ile bilim düzeyinde denetleme ve kurumsallaşma (yükseltme ve atama kriterleri, atıflar ve yayınlar, özlük hakları vb.) çabaları aynı olayın değişik görünümünü oluşturmaktadır. Üniversite dışında sosyologların durumu Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de gazete sayfası editörlüğünden, reklamcılıktan, otel işçiliğinden veya devlet memurluğundan ileri gitmemektedir.

2- Günümüz sosyoloji tartışmalarında ortaya çıkan bir diğer eğilim toplum bilimlerinin ve sosyolojinin kriz içinde olduğu görüşüdür. Sosyolojinin krizi veya sosyolojinin rolü ve gereğinin tartışılması ile ilgili açıklamaların kaynağında Batı bulunmaktadır. Öncelikle Batı'nın niçin sosyolojiden veya bütünsel kuramlardan vazgeçtiği sorgulanmalıdır. Batı mevcut sosyoloji birikiminden vazgeçerek daha sınırlı çalışma konularına ve sorunlarına yönelmiştir. Sosyolojinin krizi aynı zamanda sosyolojinin kendi konusunu ve gereğini tanımlayamaması ile ilişkilidir. Sosyolojinin konusu olan toplum ve toplum olayları bütünsel bir açıklamanın/kuramın konusu olmaktan çıktığında sosyolojinin konusunu denetlemesi, sonuçlar çıkarması ve sorunlar üzerinde toplum veya toplum güçleri düzeyinde etkili olması da tartışmalı hale gelecektir. Günümüzde sosyolojinin bilim olarak gereği ve prestiji tartışma konusudur. Ancak bu konuda bir sorun varsa elbette egemen Batı sosyolojisinin sorunudur. Günümüzde sosyoloji açıklamalarına duyulan kuşku ve sosyolojinin gereğinin tartışılması Batı'da sosyolojinin başlangıçta ortaya çıkan eğilimlerden, sorun ve çözüm çabalarından vazgeçtiğini göstermektedir. Sosyoloji ortaya çıkışından bu yana Batı sorunlarını Batı egemenliğinin verdiği üstünlükle çözerken, getirdiği bütünsel açıklamalarla kendi dışındaki Batı-dışı toplumlara da bir yön verme iddiasındadır. Günümüzde Batı kendi içindeki çelişki ve sorunları çözerken sosyoloji krizi ve bilim kimliği ile ilgili bir tartışma başlatmıştır. Bu tartışma Batı dünya egemenliğinin veya düzenin işleyişi ile ilgili bir sorun değildir. Bu görüşlerin temelinde Batı'nın kendi dünya egemenliğini ve üstünlüğünü tartışmama isteği vardır. Batı-dışı toplumların mevcut düzeni ve ilişkileri tartışmalarının önüne geçmek için sosyolojinin gereğini veya bütünsel kuramları eleştiren bir çizgiye gelmiştir. Batı, Batı-dışı toplumların dünya tarihi gelişmesinde ve ilerlemede, tarihte yeni bir sıçramayı gerçekleştirmede rolü olacağını kabul etmeye yanaşmamaktadır. Batı kendi düzenini mutlaklaştırırken dünya görüşünden ve gerçeklik anlayışından da vazgeçmektedir. Postmodern dünya görüşünün de Batı tarafından gündeme getirilişi rastlantı değildir. Batı düzeni ve çıkarlarını sürdürmede artık işlevini yitiren modernleşme kuramları, Batı toplum ve düzenini evrensel- leştiren Batılılaşma açıklamaları geçersiz hale gelirken, yerini küreselleşme ve postmodern

kuramlar almaktadır. Bu nedenle 1990 sonrasında Türkiye’de sosyolojinin görünümü “tercümeçilik” olduğu gibi, üniversite düzeyinde de Batı ile ilişkili bir dizi yeni değişme söz konusu olmuştur. Modern sosyoloji kuramlarının değersizleşmesi, eski kuşak hocaların emekli olması, yurtdışı kaynaklı yeni bir sosyolog kuşağının gelmesi, üniversite dışında tercüme bir yayıncılığın ortaya çıkmasıyla sosyoloji geçmişteki tartışma konularından ve kuramlardan kopmuştur. Bu kopuş sosyolojide yeni bir açılıma dayanak olmak için olmadığı için başta sosyoloji olmak üzere toplum bilimlerinin krizinden söz edilmek zorunda kalmıştır.

3- 1990 sonrası siyaset düzeyinde küreselleşme, yerelleşme veya bizim değişimimizle küre-muhafazakarlaşma ve yeni kimlik tartışmaları sosyolojide yaygın olan bir diğer eğilimi oluşturmaktadır. Kültürel çalışmaların ortaya çıkışı da aynı olayın değişik bir görünümüdür. Sosyolojinin toplumsal olayları, tarihi, toplumsal değişmeyi bazı değer, inanç, norm, din gibi kültürel nitelikler aracılığıyla anlamaya çalışması yeni değildir. Ancak günümüzde sosyoloji gündelik yaşamın çeşitli formları ile anlamları veya anlamdan da kopuk çeşitli konular yığını, birbirine karşıt davranış bilimleri kategorisi olarak öne çıkmıştır. Toplumsal kimliği kültürel özelliklerden, zihniyetten veya davranışlardan yola çıkarak tanımlama çabası toplumsal olay ve koşullardan bağımsız mutlak kimliklerin gündeme gelmesine izin vermiştir. Küre-muhafazakar yeni gelişmelerin önde gelen kuramcıları modern toplum ve siyasete yönelik (emperyalist, standartlaştırıcı, tektipleştirici, cinsiyetçi, özgürlük karşıtı, dışlayıcı vb. özelliklere) eleştirilerle daha küçük, yerel, parçalı etnik, dinsel, mezhepsel, cinsel, şehir, kültür ile ilişkili yerel, küçük parçalı kimlikler temelinde yeni konu ve sorunlara yönelmişlerdir. Böylece birbirini iten, ayrılan, karşıt minör kimlikler, çeşitli öğelerine de ayrılarak, kimi zaman birbiriyle iç içe geçen, etkileşime açık yeni kavram ve çerçeveler içinde gündeme getirilmiştir. Günümüz sosyolojisinde “yeni toplumsal hareketler” konusunun gündeme gelmesi de aynı olayın değişik bir yönüdür. Geçmişte modern sosyoloji içinde olan ama dışlanan, horlanan marj-dışı veya marjinal kimlikler, sosyoloji içinde ağırlık kazanmayan çeşitli konular mutlak veya kaotik kimlikler biçiminde ele alınmaya başlanmıştır. 2007 yılında, yeni dönemde üniversite ve toplum bilimlerinin yeniden yapılanması amacıyla, özerk bir kurum olarak kurulan TÜBA tarafından yayımlanan “Sosyal Bilimler Öngörü Çalışması (2003-2023)” raporunda “Feminist Araştırmalar, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar” gibi derslerin yaygınlaştığı belirtilmektedir. Buna dinsel, etnik, bireysel kimlik ve parçalanmış gündelik marjinal, marj-dışı yaşam biçimleriyle ilgili kimlikleri de eklemek gerekir. Bu çerçevede sağlık sosyolojisi, yoksulluk sosyolojisi, turizm sosyolojisi, tüketim sosyolojisi, görsel sosyoloji, müzik sosyolojisi, spor sosyolojisi, toplumsal hareketler sosyolojisi, küçük gruplar sosyolojisi, yaşlılık sosyolojisi, kimlikler sosyolojisi, şehir sosyolojisi, duygular sosyolojisi, aşk sosyolojisi, göç sosyolojisi, etnik sosyoloji, engellilik sosyolojisi, din sosyolojisi, azınlıklar sosyolojisi, çevre sosyolojisi gibi bir dizi yeni sosyoloji alt disiplinlerinin/alanlarının ağırlık kazanacağı ve uzmanlıkların ortaya çıkacağını öngörmek için çok fazla gayrete gerek yoktur. Günümüzde küreselleşme ve yeni toplumsal hareketler veya sivil toplumculuk ile bu yönde bir ilişki söz konusudur. Bütün bu alt disiplinlerin konuları temelinde yeni dünya düzeninin şiddet, işsizlik, ayrımcılık, sapmalar, yoksulluk, duygu ve değerler, iletişim, otorite, sömürü, çevre, din, şehir, etnisite, azınlıklar, toplumsal sapma, kaos, sosyal hizmetler gibi sorunlar temelinde, düzende bir sıçrama veya aşama söz konusu olmadan örgütlendiği sonucunu çıkarabiliriz. Sosyo-

lojiden de beklenen bu konularda verili düzene katkıda bulunmasıdır. Sosyolojinin alt disiplinleri ABD küreselleşmesi çerçevesinde düzenin işleyişi sırasında ortaya çıkan konu ve sorunları belirtmekte, bu yönde uzmanca çalışmalarla düzenin istikrarını ve uyumunu amaçlamaktadır. Batı, dünya egemenliğinin ve yayılmacılığının en uç noktasına gelirken yeni bir dünya ve yeni bir düzen arayışından vazgeçmiştir. Batı sorunlar içinde kendi dünya egemenlik düzenini sürdürmeyi, bu sorunlar içinde yaşamayı amaçlamaktadır. Sosyolojiden vazgeçme veya sosyalizmin sonu görüşlerinin bir nedeni budur. Mevcut düzen koşullar üstü, tarih-üstü, toplum-üstü olarak mutlaklaşırken toplumlar ve toplumsal güçlerin düzeni etkilemesi ve dönüştürmesi de mümkün olmamaktadır. Sosyolojinin konusunu oluşturan toplum ve toplumsallaşma, toplum güçleri aracılığı ile sorunların çözümü yönünde etkili olma çabası giderek kaybolmuştur. Mutlak kimlikler veya anti-toplumsallaşma ve kendiliğindenci-teslimiyet içinde sosyolojide sorunların çözümü üzerinde etkili olma çabası kaybolmuştur.

4-Günümüz sosyolojisinde ortaya çıkan egemen bir eğilim de bütünsel kuramlardan ve temel sorunları tartışmaktan vazgeçen sosyolojinin sınırlı da olsa yeni bir konum ve rol üstlenme çabasıdır. Bunun ilk görüntüsü veya başlangıcı II. Dünya Savaşı sonrası sosyolojide yeni alt disiplinlerin/alanların ortaya çıkmasıdır. Sosyolojide bu eğilim 1980-90 sonrası daha çok çeşitlenmiş ve giderek sosyoloji başlangıçtaki temel amacından, sorunları bütünlüğü içinde kavrama çabasından kopmuştur. Disiplinler arası çalışma anlayışı giderek sosyoloji alt disiplinlerine dönüşürken sınırlar ve temel konular ortadan kalkmıştır. 1995’de Türkçeye de çevrilen Gülbenkiyan Komisyonu’nun hazırladığı bir rapor olan “Sosyal Bilimleri Açın” yaklaşımı disiplinler arası çalışmaları teşvik eder gibi görünürken, çalışma konularını ve akademisyenleri bölümün veya disiplinin tasallutundan kurtarma adı altında yeni otoriter örgütlenme ve koşulların, parçalanmış, uzmanca çalışma anlayışının yerleşmesini amaçlamaktadır. Bu rapor toplum bilimleri örgütlenmesinin dönüşmesinde bir manifesto gibi önemli bir rol oynamıştır. Sosyoloji bölümlerinde sosyoloji tarihi, yöntem tartışmaları gibi dersler gözden düşerken bağımsız sosyoloji alt disiplinlerinin çoğalmasıyla derslerde de bakış açısında bütünlük sağlanamamaktadır. Her yeni alt disiplin/alan kendi kuramları, kendi bağımsız literatürü ile diğer sosyoloji disiplinleri ve genel sosyoloji ile bağlarını koparmıştır. Sosyoloji alt disiplinlerinin kendi içinden yeni alt dalların da ortaya çıkmasıyla giderek sosyoloji dünya görüşünden bağımsız, toplumdan kopuk uzmanca bir faaliyete ve mesleğe dönüşmüştür. Sosyolojide neredeyse her toplumsal olay ve alanın yeni bir alt disiplin olarak örgütlenmesi ve konuların darlaşmasıyla çalışma araçları ve yöntemi de değişmiştir. Verili düzen içinde uygulamaya yönelik uzmanca araştırma teknikleri yüceltilirken sosyolojinin esas rolü olan kuram üretme çabası masa başı çalışmalar olarak küçümsenmektedir. Bütünsel bakış açısı ve dünya görüşü olmaktan uzaklaşan sosyoloji giderek piyasanın kucağına düşmüştür. Bütünsel kuramların reddi ve dar, sınırlı uygulamaya yönelik çalışmaların övgüsüyle sosyolojide projeciliğin, anket tüccarlığının veya teknisyenliğin öne çıkması bu yeni eğilimin bir ifadesidir. Sosyoloji bütünsel bir dünya görüşü olmaktan uzaklaşırken bir meslek olarak verili düzen içinde bir yer edinmeye çalışmaktadır. Verili düzen içinde ortaya çıkan sorunları yine aynı düzen içinde çözmeye, uyumu sağlamaya koşulmuştur. Alan araştırma teknikleri ve yöntemleri dünya görüşünün yerini alırken, çalışma sonuçları, açıklama çabaları malumatfuruşluktan öteye gitmemektedir. Bütünsel kuramların reddi/horlanması ile sosyolojinin bilimsel kimliği arasında bir çelişki

görülmemektedir. Sosyolojinin görevi sınırlandııkça üniversite düzeyindeki sosyoloji çalışmalarını, sosyologların katkısı küreselleşmeye paralel olarak dönüşen dünyanın piyasacı kırılmalıına ve rekabeti içine yuvarlanmışır. Siyasi partilerin, belediyenin, devlet kurumlarının, şirketlerin sorunları ile ilgili konularla giderek kendini sınırlamıştır. Bu açıdan yaşlılıkla ilgili sorunlardan cinsiyete, gündelik yaşamdan dini pratiklere, tüketimden iletişime kadar çeşitli konu ve sorunlar uygulamaya yönelik çalışmaların konusunu oluşturacaktır.

5-XXI. yüzyılda Batı dünya egemenliği/üstünlüğü en uç sınırına gelmesine rağmen çözüm düzeyinde yeni bir aşama, sıçrama söz konusu olmamıştır. Giderek düzen mutlaklaşırken tarihten, toplumdan, koşullardan bağımsızlaşmıştır. Yeni dönemde Batı bilimsel düzeyde topluma ve toplum olaylarına ve sorunlara dayalı kuramlardan/dünya görüşlerinden vazgeçerken dünya görüşünün oluşturulması, yaygınlaştırılması tarihten ve toplumdan kopuk uzmanca bir iş olmuştur. Gerçeğin belirsizleşmesi ve söyleme indirgenmesiyle toplum bilincinin oluşturulması, yaygınlaştırılması mevcut teknolojiye ve kurguya dayalı teknik bir iş haline gelmiştir. İletişim araçlarının kurguladığı dünya görüşünün kendi başına bir güç haline gelmesi bilinç-ötesi/dışı aşılama, yapıştırma sanal bir gerçeklik ve kimlik anlayışını da genelleştirecektir. Sosyolojide giderek iletişim kaynaklı yeni açıklama ve sorunların öne çıkması bu nedenledir. XXI. yüzyıl iletişim çağı ve iletişim/bilgi toplumu olarak tanımlanmaktadır. Değişen, toplumun başına sadece iletişim sıfatı gelmesi değildir. Modern/evrensel Batı toplum kimliğini tanımlayan iktisat merkezli açıklamalar/kuramlar da gözden düşmüştür. İletişim kaynaklı yeni açıklamanın sosyolojide etkinliği geçmişte öne çıkan iktidardan, otoriteye, şiddetten gündelik yaşama, üretim, tüketim ve sanattan savaşa kadar çeşitli konulardaki yaklaşımı da değiştirmiştir. İletişim teknolojisine dayalı bilinç endüstrisinin gündelik yaşamda bütün etkisiyle hissedilmesi, insanların olaylara karşı edilgen ve seyirci olarak kalması 1. Körfez Savaşıdır. Medyanın ezici gücü ve etkinliği üzerindeki tartışmalar sınıfsal, toplumsal güçlerin, siyasi, iktisadi, tarihi koşulların dışında kendi başına bağımsız bir güç olarak rolü dünya ölçüsünde benimsenmiştir. İletişim toplum olaylarını biçimlendiren, yönlendiren temel etken olarak ele alındığında sosyolojinin ortaya çıkmasına yol açan akım olan toplum güçleri ve toplum örgütlenmeleriyle kendi sorunları üzerinde etkili olmaları görüşü önemini yitirmiştir. Toplum, toplum güçleri artık sorunları karşısında edilgen, etkilenen, seyirci bir konuma gelmiştir. İletişim kaynaklı sosyoloji açıklamalarının ağırlık kazanmasıyla iletişim içinde, internet sosyolojisi, sosyal medya sosyolojisi gibi yeni alt bilim dallarının çıkması yadırganmamaktadır. Sosyolojinin temel konusu olan toplum yerine iletişimin konması ile iletişim toplumu, gözetim toplumu, tüketim toplumu, risk toplumu gibi yeni toplum tanımları ortaya çıkmıştır. Bu sıradan bir değişiklik değildir, endüstri yerine iletişimin toplumun önüne konması konuya yaklaşım yöntemini, sorunları ve açıklamaları da bütünüyle değiştirmektedir. İletişime yeni dönemde, ABD küreselleşmesi koşullarında özel bir önem ve yer verilmesi rastlantı değildir.

Batı sosyolojisinde ortaya çıkan bütün bu yeni eğilimlere bağlı olarak Türkiye’de sosyoloji çalışmaları ve örgütlenmesi son dönemde değişiklik göstermiştir. Türk sosyolojisinin ana konuları olarak ortaya çıkan Türkçülük, İslamcılık, Osmanlılık, Batıcılaşma, Türk toplum tarihi, Türkiye’nin toplum yapısı, laiklik, köy gibi konuları sıradan konulara dönüşmüştür. 1960 sonrası ortaya çıkan ATÜT, az gelişmişlik, sosyalizm, sistem kuramları, yöntem tartışmaları, modernleşme, göç, şehirleşme kalkınma, bağımsızlık gibi tartışma ve kuramlar da sonuçlanmadan önemsizleşmiştir. Bütünsel kuramlar ve temel tartışma konu-

ları aracılığıyla gelecekle ilgili öngöründe bulunma, sorunlar üzerinde etkili olma anlayışı kırılmış, hatta bu yönde girişimler otoriterlik olarak görülmüştür. Gerçeğin belirsizleşmesi, sıradanlaşması, dünya görüşünden/tarihten kopması yeni toplum bilimleri anlayışının yerine konmuştur. Sosyoloji ve diğer toplum bilimleri alanında bütün bu yeni eğilimler dönemin toplum bilimleri anlayışı açısından genel bir görünüm oluştururken, aynı zamanda gelecekte çalışma biçiminin nasıl olacağı konusunda da genel eğilimi vermektedir. Toplumdan, tarihten kopuk, uzmanca bu çalışma biçimi ve örgütlenmesi kaotik bir dünyanın ve mutlak egemenlik biçiminin bir ifadesidir. Günümüzde Doğu karşısında dünya egemenliği ve üstünlüğünü elinde tutan Batı'nın siyasetin ve sosyolojinin değersizleşmesinden bir rahatsızlık duyması için bir neden yoktur. Batı egemenlik ve üstünlüğünün getirdiği sorunlarla boğuşan, kimliği tahrip olan Batı-dışı toplumların siyasetlessiz ve sosyolojlessiz (apolitik) kalması mevcut sorunlara ve düzene mahkum olmaktan başka bir anlama gelmemektedir. Türkiye'de ve dünyada sosyoloji çalışmaları, dergiler, yüksek lisans tezleri, doktoralar, kitaplar, e-dergi ve yayımlar çoğalmış olmasına karşın toplum sorunları ve örgütlenmesinde neredeyse hiçbir etkisi yoktur. Sosyoloji alanında yayınlanan dergiler, kitaplar, sempozyumlar, toplantılar adeta toplumdan, koşullardan kopuk "epistemik bir cemaatin" kendi içinde bile bir işbirliği ve dayanışma sağlamadan akademik yükseltme ölçütlerinin peşinde koşuşturması biçimindedir. Günümüzde modern siyasetin krizinden demokrasinin krizine, akademinin krizinden sosyal bilimlerin krizine kadar pek çok temel konuda temsil sorunu yaşanmaktadır. Dünya daha güvensiz ve her açıdan parçalanmış hale gelmiştir. Buna karşılık verili düzen ve otorite dünya ölçüsünde mutlaklaşmıştır. Doğu'da Batı karşıtlığı, Batı'da ise Doğu karşıtlığı, İslamofobi gündelik yaşamın sıradan konularına kadar genişlemiş ve mutlaklık kazanmıştır. Modern siyaset araçları ve değerleri, düzenlemeler, siyasi görüş ve açıklamalar değersizleşmiştir. Siyateslessiz/apolitik bir toplumdan söz edilmesine rağmen gündelik yaşam içinde siyasal işlevin dışında bir alan yok gibidir. Siyasal farklılaşmalar, baskı, şiddet, sömürü, otoriterlik gündelik yaşamın tümünü kapsayacak şekilde mevcut düzen giderek toplumlardan, tarihten, koşullardan kopmuştur. Batı içi çelişki ve çatışmaların sona ermesi küresel düzeyde koşullardan kopuk yeni dünya düzeninin temelini oluşturmaktadır. Günümüz Batı sosyolojisindeki yeni eğilimler bu koşullarda ortaya çıkmıştır. Batı konu ve açıklamalarının Batı-dışı toplumlarda yaygınlaşması yeni alternatif siyaset ve dayanışmayı sağlayamamasından kaynaklanmaktadır.

Günümüz Batı sosyolojisinde ortaya çıkan temel eğilimleri tanıttık. Bunlara elbette başkaları da eklenebilir veya bu sınıflama içinde henüz yer vermediğimiz, ihmal ettiğimiz yeni konu başlıklarından söz etmek mümkündür. Bu çalışmadan esas amacımız sosyoloji tarihi açısından yeni bir yol ayrımına gelindiğinin saptanmasıdır. Bu yol ayrımının bir tarafında ABD eksenli Batı sosyolojinde yeni eğilimler bulunurken diğer tarafta Türkiye eksenli Doğu sosyolojisini temsil eden Baykan Sezer sosyolojisi bulunmaktadır. Bizim esas sözünü etmek istediğimiz, sosyoloji tarihi açısından bu yol ayrımında Baykan Sezer sosyolojisinin farklı konumudur. Bu görüş 1960'lı yıllardan günümüze kadar gündemdedir. Siyaset ve iktidar düzeyinde sahip çıkılmamasına, egemen düzen ve sosyoloji açıklamalarının dışında olmasına karşın varlığını sürdürebilmiştir. Baykan Sezer sosyolojisi Türkiye'nin dünya sosyolojisine katkısını oluşturmaktadır. 1990'ların sonuna doğru Doğu-Batı çatışması görüşünün Batı tarafından da gündeme getirilmesi esas tartışmanın bu yönde gelişeceğini göstermektedir. Huntington "Uyguruluklar Çatışması" çalışmasında ABD ek-

senli verili düzen içinde Doğu ile çatışmayı ve farklılaşmayı mutlaklaştırmaktadır. Buna karşılık Batı-dışı toplumların esas çıkarı, mevcut düzeni ve bu çatışmayı aşarak dünyanın birliği ve geleceği adına yeni bir düzen kurmaktır. Günümüzde sosyolojide temel eğilimlerin bütün bu olumsuz görüntüsüne karşılık Türkiye ve Batı-dışı ülkelerde kendi sorunlarının çözümüne yönelik olarak tarih ile ilişki kurmaya çalışan yaygın bir eğilim vardır. Bu yönde bütünsel bir kuramın/dünya görüşünün Başkan Sezer ile gündeme gelmesi Türk sosyolojisine bütün dünyada kendi sözümüzü söyleme ve paylaşma açısından bir imkan kazandırmaktadır. Sosyolojinin temelini oluşturan toplum kimliği üzerinde bilinçlenme ve sorunları yine toplum düzeyinde ve toplumun gücüyle aşma çabası gerçekte önemini kaybetmemiştir. Türk toplum düşüncesinin Başkan Sezer ile kazandığı dinamizm bu nedenle hem Türkiye, hem de dünya için bir imkandır. Toplumlar kendi üzerinde ve sorunları üzerinde kendi kaderlerini kendilerinin eliyle kendi toplum çıkarlarına göre yönlendirme çabası sürdükçe sosyolojiden vazgeçilmesi de mümkün değildir. Bu açıdan günümüzde sosyoloji yeni bir yol ayrımındadır.

Sosyolojinin önemini sürdürmesi veya etkinliği ancak dünyanın temel sorunları çerçevesinde, Doğu-Batı çatışması içinde sorunlarının çözümü ve aşılması ile mümkün olacaktır. Sosyolojinin sorunları yalnız açıklama çabası ile yetinmesi söz konusu değildir. Aynı zamanda sorunların çözümü yönünde toplumun ve düzenin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu yönde ikili bir görev içinde sosyoloji günümüz sorunları önünde etkili olacağı gibi kendi bilim kimliğini de yeniden tanımlayacaktır. Batı tarafından gündeme getirilen sosyolojinin krizi, sonu gibi görüşlerden sosyoloji ile uğraşan yeni kuşakların kaygıya kapılmaları, umutsuzluğa düşmeleri için hiçbir neden yoktur. Tam tersine bu genç kuşak dünya ölçüsünde sosyolojinin, yeni bir dünyanın, insanın birliğine dayalı yeni düzenin öncüsü ve sözcüsü olma, kendi görüşlerini bütün dünyaya iletme imkanına kavuşmuşlardır. Bu yeni genç kuşağı saygı ve sevgiyle kucaklıyorum.